

Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ ΩΣ ΠΟΛΕΜΙΣΤΗΣ ΣΤΗ ΜΑΧΗ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΛΗΘΗΣ

ΒΑΣΙΛΙ ΓΚΡΟΣΜΑΝ

(Ζωή και Περωμένο, Τα πάντα ρει)

ΣΤΑΛΙΝΓΚΡΑΝΤ

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

Μετάφραση
ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΠΛΑΝΑΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΓΚΙΒΟΣΤΗ

Ζ. ΠΗΓΗΣ 73 • 106 81 ΑΘΗΝΑ • ΤΗΛ.: 2103815433 • e-mail: info@govostis.gr

www.govostis.gr

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΕΣ

[...] Κοίταξε τον Βίκτωρα ζωηρά, τον έπιασε από το χέρι και συνέχισε: «Φαντάσου μια πόλη όπου υπάρχουν μερικοί άντρες και γυναίκες τους οποίους αναγνωρίζουν όλοι ως έντιμους, καλόκαρδους και μορφωμένους, ως πραγματικούς ευεργέτες της ανθρωπότητας. Κάθε γέροντας, κάθε παιδάκι γνωρίζει ποιοι είναι. Είναι το κέντρο της ζωής της πόλης, της δίνουν νόημα και ομορφιά. Διδάσκουν στα σχολεία και στα πανεπιστήμια της. Γράφουν βιβλία, συνεργάζονται με τα επιστημονικά περιοδικά και τις εφημερίδες των εργατών της. Εργάζονται και παλεύουν για την εργατική τάξη. Βρίσκονται στο φως της δημοσιότητας από το πρωί μέχρι αργά το βράδυ. Είναι παντού: στα σχολεία, στα εργοστάσια και στις αίθουσες διαλέξεων, στους δρόμους, στις κεντρικές πλατείες. Τη νύχτα κάνουν την εμφάνισή τους άλλα άτομα, αλλά μετά βίας γνωρίζει κάποιος κάτι γι' αυτούς. Οι ζωές τους και οι δουλειές τους είναι μυστικές και σκοτεινές. Φοβούνται το φως. Είναι συννηθισμένοι να γλιστρούν μέσα στο σκοτάδι, στη σκιά των μεγάλων κτιρίων. Αλλά μετά κάτι αλλάζει και η σκοτεινή δύναμη του Χίτλερ ξεχύνεται στον κόσμο. Αυτοί που είναι έντιμοι και καλοσυνάτοι, αυτοί που φωτίζουν τον κόσμο ρίχνονται σε στρατόπεδα και φυλακές. Κάποιοι πεθαίνουν πολεμώντας, άλλοι περνάνε στην αντίσταση. Δεν τους βλέπεις πια σε σχολεία, σε εργοστάσια, σε αίθουσες διαλέξεων και διαδηλώσεις εργατών. Τα βιβλία τους ρίχνονται στις φλόγες. Και φυσικά, κάποιοι λίγοι καταλήγουν να γίνουν προδότες, γίνονται Καφέ Πουκάμισα, οπαδοί του Χίτλερ. Όσο γι' αυτούς που παραμόνευαν στις σκιές, γίνονται εξέχουσες προσωπικότητες. Οι πράξεις τους γεμίζουν τις εφημερίδες. Και μοιάζει να πέθαναν η λογική, η επιστήμη, η ανθρωπιά και η τιμή, να χάθηκαν από προσώπου γης. Μοιάζει να εκφυλίστηκε το έθνος, να έχασε κάθε αίσθηση καλοσύνης και εντιμότητας. Ωστόσο αυτό δεν είναι αλήθεια! Απλά δεν είναι αλήθεια! Η δύναμη και η σωστή κρίση του λαού, η ηθική του, ο αληθινός πλούτος του θα ζουν για πάντα, όσο σκληρά κι αν προσπαδεί ο φασισμός να τα καταστρέψει».

Ο Ναζισμός δεν εμφανίστηκε από το πουθενά. Ο Μωάμεθ πήγε στο βουνό – και το βουνό πήγε στον Μωάμεθ. Το *Deutschland, Deutschland über alles [Η Γερμανία, η Γερμανία πάνω απ' όλα]* το τραγουδούσαν πολύ πριν από τον Χίτλερ. Δεν πάει πολύς καιρός που διάβαζα τις επιστολές του Χάινριχ Χάινε. Πριν από εκατό χρόνια έγραψε το Λουτέτσια – σχετικά μ' αυτό που ονόμαζε αποκρουστικό μύθο του γερμανικού εθνικισμού, σχετικά με τη βλακώδη εκδρόμη των Γερμανών προς τους γείτονές τους, προς τα άλλα έθνη. Και ύστερα, πενήντα χρόνια αργότερα, άρχισε ο Νίτσε να κηρύττει τον υπεράνθρωπό του: ένα ξανθό κτήνος στο οποίο επιτρέπονται τα πάντα. Και το 1914 ο ανδρός της γερμανικής επιστήμης καλωσόρισε την εισβολή του Κάιζερ στο Βέλγιο· ο Όστβαλντ ήταν μόνο ένας από αυτούς τους επιστήμονες – υπήρχαν κι άλλοι ακόμα πιο σημαντικοί. Όσο για τον Χίτλερ τον ίδιο, ήξερε ανέκαθεν πάρα πολύ καλά ότι πάντα υπάρχει ζήτηση για το εμπόρευμα που πουλάει· έχει φίλους ανάμεσα στους ηγέτες της βιομηχανίας και ανάμεσα στην πρωσική αριστοκρατία, ανάμεσα στους

αξιωματικούς του στρατού και ανάμεσα στους μικροαστούς. Ναι, δεν υπάρχει καθόλου έλλειψη αγοραστών! Ποιος νομίζεις πως επανδρώνει τα συντάγματα των Ες-Ες; Ποιος έχει μετατρέψει ολόκληρη την Ευρώπη σ' ένα τεράστιο στρατόπεδο συγκέντρωσης; Ποιος βάζει δεκάδες χιλιάδες ανθρώπους σε κινητούς θαλάμους αερίων; Ο φασισμός προκύπτει από ολόκληρο το αντιδραστικό παρελθόν της Γερμανίας, έστω κι αν έχει τα δικά του ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και είναι πιο τρομερός απ' οτιδήποτε προηγούμενο. [...]

[...] Η καθημερινή ζωή και η επιστημονική θεωρία δεν πρέπει ποτέ ν' ακολουθούν διαφορετικούς δρόμους. [...]

[...] Κι έτσι μπορεί να φαίνεται ότι η επιστήμη δεν προσέχει τον καθημερινό μας κόσμο, τον γεμάτο μόχθο, θλίψη, αίμα, σκλαβιά και βία κόσμο μας. Μπορεί η επιστήμη να φαντάζει μόνο ζήτημα αφηρημένης λογικής, διεισδύοντας από τον εξωτερικό δακτύλιο των ηλεκτρονίων στον πυρήνα, ενώ ολόκληρος ο πικρός κόσμος της ανθρωπίνης ύπαρξης έρχεται και φεύγει σαν καπνός, χάνεται δίχως ίχνος. Λοιπόν, αν αυτό πιστεύει ένας επιστήμονας, τότε η επιστήμη του είναι άχρηστη. Τίποτα απ' όσα κάνει δεν αξίζει ένα καπίκι. Η επιστήμη βρίσκεται στα πρόθυρα της ανακάλυψης γιγαντιαίων πηγών ενέργειας. Αυτές τις πηγές θα πρέπει να τις ελέγχουν οι εργαζόμενοι άνθρωποι – στα χέρια του φασισμού η καταστρεπτική τους δύναμη θα έκανε όλον τον κόσμο στάχτες. Δεν μπορούμε να καταλάβουμε την πραγματικότητα του σήμερα παρά μόνο αν κοιτάζουμε μπροστά, αν προσπαθούμε να προβλέψουμε τι θα φέρει το αύριο. Ο πόλεμος είναι πόλεμος – ωστόσο πρέπει να καταλάβουμε πόσο λάθος είναι να βλέπουμε τον προσωρινό θρίαμβο της φασιστικής αχρειότητας σαν ολοκληρωτική καταστροφή του γερμανικού λαού και έναρξη του αιώνιου βασιλείου του χιτλερικού σκότους». [...]

«Από το Βερολίνο στην Μόσχα κι από εκεί στην απέραντη στέπα του Καζακστάν, πολλές ζωές και πεπρωμένα κινούνται εκθαμβωτικά στον καμβά ενός ιστορικού πανοράματος».

EVENING STANDARD

[...] Αλλά εσύ το ξέρεις καλύτερα από μένα ότι οι φυσικοί σε αγαπούν όχι μόνο επειδή είσαι αυθεντία, αλλά επίσης επειδή ποτέ δεν χρησιμοποιείς την αυθεντία σου για να κάνεις τους άλλους να σωπάσουν. [...]

«...»

[...] «Ναι, έτσι είναι τα πράγματα σήμερα», είπε ο Τσεπίζιν. «Ο Χίτλερ κυριάρχησε στη Γερμανία. Καταλαβαίνω τι λες. Ωστόσο, δεν μπορείς ν' αρνηθείς ότι η ηθική των ανθρώπων, ο αληθινός πλούτος και η καλοσύνη του λαού είναι άτρωτα, ισχυρότερα από τον Χίτλερ και το τσεκούρι του. Ο φασισμός θα γκρεμιστεί και τα ανθρώπινα όντα θα παραμείνουν ανθρώπινα όντα. Παντού – όχι μόνο στην κατεχόμενη από τους Ναζί Ευρώπη, αλλά ακόμα και στην ίδια τη Γερμανία! Η ηθική του λαού – αυτή είναι το μέτρο του ελεύθερου, χρήσιμου, δημιουργικού μόχθου. Η ουσία της, το θεμέλιό της είναι η πίστη στο δικαίωμα στην ισότητα και την ελευθερία κάθε ζωντανού ανθρώπου. Η ηθική του λαού είναι απλή: η ιερότητα του δικού μου δικαιώματος είναι αδιαχώριστη από την ιερότητα των δικαιωμάτων όλων των άλλων εργαζομένων ανθρώπων στη γη. Αλλά ο φασισμός διεκδικεί το αντίθετο. Και ο ίδιος ο Χίτλερ, με ένα παραλήρημα εντελώς δικής του έμπνευσης, ισχυρίζεται: Δικαίωμά μου είναι να στερήσω τα δικαιώματα όλων των άλλων. Έχω το δικαίωμα να κάνω ολόκληρο τον κόσμο να υποταχθεί σ' εμένα». [...]

«...»

[...] Η Βέρα Μαλάχοβα, χειρουργός στην πρώτη γραμμή, θυμόταν μια ντροπιαστική στιγμή κοντά στην Οδησό. Ενώ καθόταν με μια παρέα στρατιωτών για να φάνε, συνειδητοποίησε πως της έλειπε κάτι που είχαν στην κατοχή τους όλοι οι άντρες γύρω της: “Τι σόι ανέκδοτο είσαι εσύ; Τι σόι στρατιωτικός είσαι; Γιατί δεν έχεις κουτάλι;” [...]. Ένας στρατιώτης περιορισμένος στο ελάχιστο είχε κουτάλι και τουφέκι. [...] Τα κουτάλια ήταν το εργαλείο της ατομικής κατανάλωσης και ένα πολύτιμο, σπάνιο κομμάτι προσωπικής ιδιοκτησίας». [...]

«Αν έχετε διαβάσει το Ζωή και Πεπρωμένο του Γκρόσμαν, πιθανότατα θα θέλετε να διαβάσετε επειγόντως και το Στάλινγκραντ. Αν δεν το έχετε κάνει, είναι βέβαιο πως όταν διαβάσετε αυτό το μυθιστόρημα, όχι μόνο θ' ανακαλύψετε πως αγαπάτε τους ήρωές του και θέλετε να μείνετε μαζί τους – πως τους χρειάζεστε στην ζωή σας όσο χρειάζεστε την δική σας οικογένεια και τα αγαπημένα σας πρόσωπα – αλλά στο τέλος, θα θέλετε να το ξαναδιαβάσετε».

THE DAILY TELEGRAPH

[...] Σύντομα, ο Βαβίλοβ κατάλαβε πως οι Γερμανοί ήταν απλά ληστές. Τα μόνα μικρά αντικείμενα που έφερναν μαζί τους ήταν τσακμακόπετρες για αναπήρες· τα μόνα με-

γάλα μηχανήματα που έφερναν ήταν αλωνιστικές μηχανές. Σε αντάλλαγμα για μερικές τσακμακόπετρες, ο Χίτλερ ήλπιζε ν' αποκτήσει ολόκληρη τη ρωσική γη. Οι Γερμανοί δεν ήθελαν, τελικά, να οργώσουν ολόκληρο τον πλανήτη· απλά ήθελαν να φάνε το σιτάρι των άλλων ανθρώπων. [...]

«...»

[...] Όταν διαβάζουν οι άνθρωποι σκοτεινά μυθιστορήματα, όταν ακούν υπερβολικά πολύπλοκη μουσική ή κοιτάζουν έναν τρομακτικά ακατανόητο πίνακα ζωγραφικής, αισθάνονται άγχος και στενοχώρια. Οι σκέψεις και τα συναισθήματα των χαρακτήρων του μυθιστορήματος, οι ήχοι της συμφωνίας, τα χρώματα του ζωγραφικού πίνακα – όλα φαίνονται ιδιόμορφα και δύσκολα, σαν να είναι από κάποιον άλλον κόσμο. Νιώθοντας σχεδόν ντροπή να είναι φυσικοί και ειλικρινείς, οι άνθρωποι διαβάζουν, κοιτάζουν και ακούν χωρίς χαρά, χωρίς καμιά πραγματική συγκίνηση. Η βεβιασμένη τέχνη είναι ένα φράγμα ανάμεσα στον άνθρωπο και τον κόσμο – αδιαπέραστη και απονικτική σαν κουρτίνα από μαντέμι.

Υπάρχουν όμως και βιβλία που κάνουν τον αναγνώστη να φωνάξει χαρούμενα: «Ναι, αυτό ακριβώς νιώθω κι εγώ. Το έχω περάσει κι εγώ αυτό. Τις ίδιες σκέψεις έκανα».

Η τέχνη αυτού του είδους δεν χωρίζει τους ανθρώπους από τον κόσμο. Αυτή η τέχνη ενώνει τους ανθρώπους με την ζωή, με τους άλλους ανθρώπους και με τον κόσμο σαν σύνολο. Δεν μελετά προσεκτικά τη ζωή μέσα από παράξενα χρωματισμένα γυαλιά.

Καθώς διαβάζουν ένα τέτοιο βιβλίο, οι άνθρωποι νιώθουν πως γεμίζουν από τη ζωή, πως η απεραντοσύνη και η πολυπλοκότητα της ανθρώπινης ύπαρξης μπαίνει στο αίμα τους, στον τρόπο που σκέφτονται και ανασαίνουν.

«Το Στάλινγκραντ δίνει φωνή σε μια συγκλονιστική δίνη εμπειριών... Νιώθεις να βρίσκεσαι εκεί, να περιπλανιέσαι στους κατεστραμμένους δρόμους, ανάμεσα σε ανθρώπους που λιμοκτονούν κι ανθρώπους που έχουν χάσει τα λογικά τους».

DAILY MAIL

[...] Ωστόσο αυτή η απλότητα, αυτή η υπέρτατη απλότητα του διαυγούς φωτός, γεννιέται από την πολυπλοκότητα του φωτός διαφορετικών μηκών κύματος.

Σ' αυτήν την διαυγή, ήρεμη και βαθιά απλότητα βρίσκεται η αλήθεια της γνήσιας τέχνης. Αυτού του είδους η τέχνη είναι σαν το νερό της πηγής· αν κοιτάξεις κάτω, μπορείς να δεις τον πυθμένα μιας βαθιάς λίμνης. Μπορείς να δεις πράσινα χόρτα και βό-

τσαλα. Αλλά η λίμνη είναι επίσης καθρέφτης· μέσα της μπορείς να δεις ολόκληρο τον κόσμο όπου ζεις, δουλεύεις και αγωνίζεσαι. Η τέχνη συνδυάζει τη διαφάνεια του γυαλιού και τη δύναμη ενός τέλει αστρονομικού καθρέφτη.

Όλα αυτά ισχύουν όχι μόνο στην τέχνη· είναι εξίσου αληθινά για την επιστήμη και την πολιτική. Και η στρατηγική ενός λαϊκού πολέμου, ενός πολέμου για την ζωή και την ελευθερία, δεν διαφέρει καθόλου. [...]

[...] Ο Βίκτωρ δεν ξέχασε ποτέ την πρώτη διάλεξη του Τσεπίζιν. Δεν ακουγόταν σαν καθηγητής φυσικής· ο βαθύς, ελαφρά βραχνός τρόπος της ομιλίας του, κάποιες φορές αργός και υπομονετικός αλλά συχνότερα γρήγορος και φλογερός, έμοιαζε περισσότερο με τρόπο πολιτικού υποκινητή. Το ίδιο και οι τύποι που έγραφε στον μαυροπίνακα: κάθε άλλο παρά ήταν ψυχρές, στεγνές εκφράσεις της νέας μηχανικής ενός άρατου κόσμου δυνάμεων και ταχυτήτων· έμοιαζαν περισσότερο με πολιτικά αιτήματα ή συνθήματα. Η κιμωλία έτριζε και θρυμματιζόταν. Το χέρι του Τσεπίζιν ήταν τόσο συνθιγμένο στα τσεκούρια και τα φτυάρια όσο και στην πένα ή σε λεπτά όργανα φτιαγμένα από χαλαζία και πλατίνα. Μερικές φορές, όταν κάρφωνε μια τελεία ή σχεδίαζε

τον γεμάτο χάρη λαιμό κύκνου του ολοκληρώματος (□), ήταν σαν να έριχνε μια σειρά πυροβολισμούς. Αυτοί οι μαθηματικοί τύποι έμοιαζαν γεμάτοι ανθρώπινο περιεχόμενο· θα μπορούσαν να είναι δηλώσεις πίστης, αμφιβολίας ή αγάπης. Ο Τσεπίζιν ενίσχυε αυτήν την εντύπωση, σκορπίζοντας στον πίνακα ερωτηματικά, ελλείψεις και θριαμβευτικά δαυμαστικά. Ήταν οδυνηρό, όταν τελείωνε η διάλεξη, να βλέπεις τον επιμελητή να σβήνει όλες αυτές τις ελεύθερες ρίζες, τα ολοκληρώματα, τα διαφορικά και τα σύμβολα τριγωνομετρίας, όλα αυτά τα άλφα, τα δέλτα, τα έψιλον και τα θήτα, που η ανθρώπινη θέληση και ευφυΐα τα είχαν επιστρατεύσει σε ένα και μόνο σύνταγμα. Όπως ένα πολύτιμο χειρόγραφο, αυτός ο μαυροπίνακας σίγουρα θα έπρεπε να διατηρηθεί για τις επόμενες γενιές. [...]

«Ένα αριστούργημα, που επιβεβαιώνει πως ο Βασίλι Γκρόσμαν είναι ο μεγάλος βάρδος του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου. Λίγα έργα λογοτεχνίας τόλμησαν ν' αντικρίσουν κατάματα το αποτρόπαιο πρόσωπο του πολέμου, όπως το Στάλινγκραντ».

THE ECONOMIST

Ο Βασίλι Γκρόσμαν.

ΤΟ ΞΕΧΑΣΜΕΝΟ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ ΤΟΥ ΣΟΒΙΕΤΙΚΟΥ ΤΟΛΣΤΟΗ

–Robert Chandler–

Δομικά, η διλογία του *Στάλινγκραντ* είναι διαμορφωμένη με βάση το *Πόλεμος και Ειρήνη* και ο Γκρόσμαν αναφέρεται ευθέως στον Τολστόη κάμποσες φορές. Δεν θα του ταίριαζε, ωστόσο, να φανταστεί πως θα μπορούσε απλά να αντιγράψει τον προκάτοχό του. Το πρώτο του βήμα ήταν να τον αμφισβητήσει. Ο Γκρόσμαν επισκέφθηκε το κτήμα Γιάσαναγια Πολιάνα του Τολστόη το φθινόπωρο του 1941. Εκ πρώτης όψεως, η διλογία του *Στάλινγκραντ* έχει πολλά κοινά με το *Πόλεμος και Ειρήνη*. Και τα δύο περιέχουν γενικές σκέψεις για την ιστορία, την πολιτική και τη φιλοσοφία. Και τα δύο μοιράζονται ανάμεσα σε περιγραφές της στρατιωτικής ζωής και της ζωής των πολιτών. Η διλογία του Στάλινγκραντ είναι δομημένη γύρω από μία μόνο οικογένεια, με τον ίδιο τρόπο που το *Πόλεμος και Ειρήνη* είναι δομημένο γύρω από μια ομάδα οικογενειών, που ενώνονται με γάμο. Υπάρχει, ωστόσο, μια θεμελιώδης διαφορά. Ο Γκρόσμαν είναι μεν ένας καλά πληροφορημένος και νηφάλιος αφηγητής, αλλά η διλογία του είναι πιο προσωπική από το *Πόλεμος και Ειρήνη*. Αντίθετα με τον Τολστόη, έζησε τον πόλεμο που περιγράφει. Ένωθε βαθιά ένοχος που επέτρεψε στη μητέρα του να μείνει στο Μπερντίτσεβ, αντί να επιμείνει να μείνει με τον ίδιο και τη γυναίκα του στη Μόσχα. Ο θάνατός της τον βασάνιζε σε όλη την υπόλοιπη ζωή του και το τελευταίο γράμμα από την Άννα Σεμιόνοβνα –η οποία είναι φανερά ένα πορταίτο της μητέρας του Γκρόσμαν– βρίσκεται στο κέντρο του *Στάλινγκραντ*, σαν μια βαθιά τρύπα, «σαν ένας ανοιχτός τάφος», όπως λέει ο Βίκτωρ Στρουμ.

Ο Γκρόσμαν, φυσικά, ήξερε πάρα πολύ καλά πόσο διαφορετική ήταν η θέση του από τη θέση του Τολστόη. Ο Τολστόη είχε σχετικά λίγα προβλήματα με λογοκριτές, ενώ ο Γκρόσμαν μαχόταν με εκδότες και λογοκριτές σε όλη του την καριέρα. Πολλά απ' όσα έγραψε στην δεκαετία του 1930 λογοκρίθηκαν. Και από το 1943 μέχρι το 1946, μαζί με τον ποιητή, δημοσιογράφο και μυθιστοριογράφο Ιλιά Έρενμπουργκ, εργαζόταν για τη Μαύρη Βίβλο της Εβραϊκής Αντιφασιστικής Επιτροπής, μια συλλογή περιγραφών αυτοπτών μαρτύρων του Ολοκαυτώματος σε σοβιετικό και πολωνικό έδαφος. Μια σοβιετική έκδοση της Μαύρης Βίβλου ήταν έτοιμη το 1946, αλλά δεν εκδόθηκε ποτέ· η πρώτη έκδοση στη ρωσική γλώσσα κυκλοφόρησε μόλις το 1980, στην Ιερουσαλήμ. Η παραδοχή ότι οι Εβραίοι αποτελούσαν τη συντριπτική πλειοψηφία εκεί-

νων που εκτελέστηκαν στο Μπάμπι Γιαρ και αλλού, θα μπορούσε να κάνει τον κόσμο να καταλάβει πως μέλη άλλων σοβιετικών εθνοτήτων ήταν συνεργοί στη γενοκτονία. Σε κάθε περίπτωση, ο Στάλιν δεν είχε καμιά επιθυμία να υπογραμμίσει τα βασάνα των Εβραίων· ο αντισημιτισμός ήταν μια δύναμη που μπορούσε να εκμεταλλευτεί προκειμένου να στηρίξει το καθεστώς του.

Δεν θα έπρεπε ν' αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι το *Στάλινγκραντ* –γραμμένο στη διάρκεια των ολοένα και πιο καταπιεστικών και αντισημιτικών τελευταίων χρόνων του καθεστώτος Στάλιν– είναι στοιχειωμένο από την παρουσία θεμάτων για τα οποία απαγορεύεται να γίνει συζήτηση. Κατά τη διάρκεια μιας σύσκεψης στο Ινστιτούτο του Βίκτωρα Στρουμ, ο συνάδελφός του Μαξίμοβ μιλά για την πρόσφατη επίσκεψή του στην κατεχόμενη από τους Γερμανούς Τσεχοσλοβακία· είδε την πραγματικότητα του φασισμού και είναι σοκαρισμένος. Η συμφωνία μη επίθεσης ανάμεσα στη Σοβιετική Ένωση και τους Ναζί είναι ακόμα σε ισχύ κι έτσι ο διευθυντής του Ινστιτούτου κι ένας συνάδελφός του προσπαθούν να τον πείσουν να μην ασχοληθεί άλλο. Στα πρώτα δακτυλογραφημένα κείμενα του *Στάλινγκραντ*, ο Βίκτωρ ενθαρρύνει τον Μαξίμοβ να γράψει ένα άρθρο για τον φασισμό· ο Βίκτωρ ελπίζει, παράτολμα, να το δημοσιεύσει στο ενημερωτικό δελτίο του Ινστιτούτου. Ο Μαξίμοβ γράφει ογδόντα ολόκληρες σελίδες και τις πηγαίνει στη ντάτσα του Βίκτωρα. Ωστόσο, ο Χίτλερ εισέβαλε στη Σοβιετική Ένωση μόλις μια εβδομάδα αργότερα και ούτε ο Βίκτωρ ούτε οι αναγνώστες του Γκρόσμαν είχαν ποτέ την ευκαιρία να δουν λέξη απ' αυτό το άρθρο.

Στα τέλη της άνοιξης του 1945 ο Γκρόσμαν είχε διαδεχθεί τον Έρενμπουργκ στη διεύθυνση της συντακτικής ομάδας της Μαύρης Βίβλου. Η μητέρα του Γκρόσμαν είχε εκτελεστεί στο Μπερντίτσεβ κι ο ίδιος είχε δημοσιεύσει την πρώτη περιγραφή του στρατοπέδου θανάτου της Τρεμπλίνκα. Το τι θα πρέπει να ένιωθε όταν η έκδοση της *Μαύρης Βίβλου* ματαιώθηκε, είναι δύσκολο να φανταστούμε. Το ότι συνέχισε πεισματικά να δουλεύει το *Στάλινγκραντ* –το άλλο μεγάλο του μεταπολεμικό έργο– βεβαιώνει τη μεγάλη δύναμη του χαρακτήρα του.

(theparisreview.org)

ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Για την αγγλική μετάφραση των Robert και Elizabeth Chandler και την ελληνική μετάφραση του Γιώργου Μπλάνα

«Το Στάλινγκραντ είναι ένα από τα σπουδαιότερα μυθιστορήματα του περασμένου αιώνα. Το γεγονός πως επισκιάστηκε από τη συνέχειά του, οφείλεται εν μέρει στο γεγονός πως καμία από τις δημοσιευμένες εκδόσεις του Στάλινγκραντ, στα ρωσικά ή σε οποιαδήποτε άλλη γλώσσα, δεν αντικατοπτρίζει το αρχικό όραμα του Γκρόσμαν για το μυθιστόρημα. Υπάρχουν πολλά τολμηρά, πνευματώδη, ζωντανά και διορατικά αποσπάσματα στα πρώτα του δακτυλόγραφα, που δεν δημοσιεύτηκαν ποτέ και κατά πάσα πιθανότητα τα έχουν διαβάσει μόνο καμιά δεκαριά άνθρωποι. Οι εκδότες του Γκρόσμαν, που –όπως όλοι οι Σοβιετικοί εκδότες– έπαιζαν και ρόλο λογοκριτή, τον διέταξαν να τα σβήσει και οι ειδικοί άργησαν πολύ να μελετήσουν και να δημοσιεύσουν τον πλούτο του υλικού που βρισκόταν ανέπαφο στο αρχείο του. Στην παρούσα μετάφραση έχουμε αποκαταστήσει –όπου ήταν δυνατόν– αυτά τα αποσπάσματα. Είναι τιμή να βρισκόμαστε σε θέση να δημοσιεύσουμε μέρος της καλύτερης γραφής του Γκρόσμαν για πρώτη φορά. Ελπίζω πως αυτό ίσως επιτρέψει στους αναγνώστες να αναγνωρίσουν το πλήρες εύρος, το πνεύμα και την συναισθηματική γενναιοδωρία ενός ακόμη αριστουργήματος του Γκρόσμαν».

(Robert Chandler - Από τον πρόλογο της αγγλικής έκδοσης)

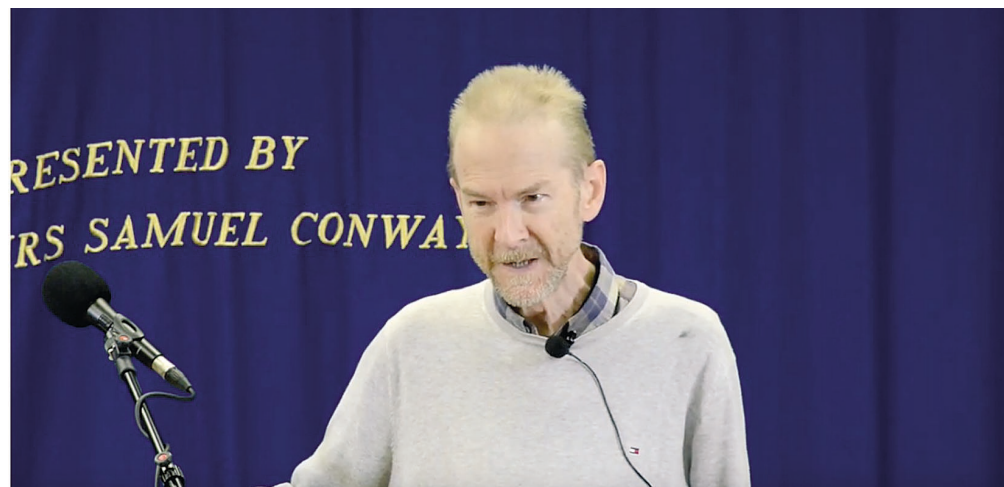
Το Στάλινγκραντ δεν εκδόθηκε ποτέ στη Ρωσία λόγω της λογοκρισίας. Δημοσιεύτηκε σε μέρη στο λογοτεχνικό περιοδικό *Novy Mir* το 1952 και μάλιστα περικομμένο.

Η αγγλική μετάφραση των Chandler βασίζεται κυρίως σε δύο ρωσικές πηγές: μια έκδοση που δημοσιεύτηκε στη Μόσχα το 1956 και ένα αδημοσίευτο δακτυλόγραφο. Σύμφωνα με τον ίδιο τον Robert Chandler, «η τρίτη δακτυλόγραφη έκδοσή και η έκδοση του 1956 είναι οι αντιπροσωπευτικότερες μορφές του μυθιστορήματος, αλλά κανένα δεν είναι επαρκές από μόνο του.

Η αγγλική μετάφραση ανασυνθέτει το πολιτικό σκεπτικό του Grossman, το πνεύμα, τις αντιλήψεις που διαφαίνονται στις πρώιμες μορφές του έργου, διορθώνει τα λάθη των μεταγραφών και των αντιγραφών. Το αγγλικό κείμενο που προέκυψε από τη δου-

λειά του Chandler είναι το πλέον τολμηρό από πολιτικής απόψεως, αλλά αναδεικνύει την ανθρωπιστική διάσταση του έργου. Πρόκειται για έναν ιδιαίτερο μεταφραστικό άθλο, διότι το ενιαίο κείμενο δεν υπάρχει σε καμία αυτοτελή ρωσική έκδοση. Οι ρωσικές εκδόσεις αποτελούν ένα συμπίλημα διαφορετικών εκδοχών του έργου που δίνουν την αίσθηση του ανολοκλήρωτου λόγω λαθών και ηθελημένων παραλείψεων και περικοπών.

Για την ελληνική έκδοση: Το έργο μεταφράστηκε από την αγγλική φιλολογική έκδοση των Robert και Elizabeth Chandler. Η μετάφραση ελέγχθηκε από το ρωσικό πρωτότυπο, μόνο στο δημοσιευμένο μέρος του έργου και όχι από τα χειρόγραφα του Grossman, τα οποία είχε επεξεργαστεί ο Chandler. Πρόκειται για έναν μεταφραστικό άθλο που διασώζει και μεταφέρει το πνεύμα του Grossman στην ελληνική γλώσσα χωρίς πουθενά να γίνεται αισθητός στον αναγνώστη ο μεγάλος μεταφραστικός μόχθος.

Ο ROBERT CHANDLER ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΝΑΡΠΑΣΤΙΚΗ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑ ΤΩΝ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ ΤΟΥ ΣΤΑΛΙΝΓΚΡΑΝΤ ΤΟΝ GROSSMAN ΚΑΙ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

ΜΙΑ ΑΡΙΣΤΟΥΡΓΗΜΑΤΙΚΗ ΔΙΛΟΓΙΑ: *Στάλινγκραντ – Ζωή και Πεπρωμένο*

–Γράφει ο Marcel Theroux (Βρετανός μυθιστοριογράφος και ραδιοφωνικός παραγωγός)–

Το *Ζωή και Πεπρωμένο* δεν ήθελα να το αφήσω από τα χέρια μου. Με πόνο ψυχής χρειάστηκε να το κλείσω όταν ολοκλήρωσα την ανάγνωσή του. Το βιβλίο που μέχρι την έκδοσή του πέρασε διά πυρός και σιδήρου με είχε συγκλονίσει! Και ξαφνικά μαθαίνω ότι πρόκειται για το δεύτερο μέρος μιας διλογίας. Ανακαλύπτω, λοιπόν, πως το *magnum opus* του Grossman είναι επί της ουσίας η συνέχεια ενός μυθιστορήματος, το οποίο πρωτοδημοσιεύτηκε στη Σοβιετική Ένωση τη δεκαετία του '50. Η γενική πεποίθηση ήταν ότι πρόκειται για την περιγραφή της κατάληψης του Στάλινγκραντ μέσα από μία οπτική απολύτως σύμμορφη με το σοβιετικό καθεστώς. Μια

«ορθόδοξη» Σοβιετική αφήγηση χωρίς την αρτιότητα του πολυεπίπεδου *Ζωή και Πεπρωμένο*. Το γεγονός ότι το ίδιο το σταλινικό καθεστώς επέτρεψε τη δημοσίευσή του, συνηγορούσε προς αυτήν την άποψη. Όμως οι σπουδαίοι Σλαβολόγοι και μεταφραστές Robert και Elizabeth Chandler αποκατέστησαν τις διάφορες ρωσικές εκδόσεις λαμβάνοντας υπόψη και τα δακτυλόγραφα του Grossman που διαγράφηκαν ως πολιτικά επικίνδυνα για το σταλινικό καθεστώς. Το βιβλίο που προέκυψε είναι ένα αριστούργημα εφάμιλλο του *Ζωή και Πεπρωμένο*: το *Στάλινγκραντ*.

ΓΡΑΦΟΝΤΑΣ ΜΕ ΤΟ ΧΕΡΙ ΣΤΗΝ ΚΑΡΔΙΑ ΔΙΑΒΑΖΟΝΤΑΣ ΜΕ ΚΟΜΜΕΝΗ ΤΗΝ ΑΝΑΣΑ

Το *Πόλεμος και Ειρήνη* του 20ού αιώνα – ένα βιβλίο για το μεγαλείο και την τραγωδία της ανθρωπίνης ύπαρξης – ένα από τα σπουδαιότερα μυθιστορήματα του 20ού αιώνα – ένα έπος στο οποίο τα κοσμοϊστορικά γεγονότα μετρούν όσο και οι λεπτομέρειες της καθημερινής ζωής – ένα ψυχολογικό, λυρικό, δημοσιογραφικό, στοχαστικό, πολιτικό, κοινωνικό και φιλοσοφικό έργο... μα πάνω απ' όλα ένα πραγματικά λαϊκό μυθιστόρημα για τις ελπίδες, τον έρωτα, την αγάπη, το μίσος, τον πόνο και τον θάνατο.

Μπορεί το *Ζωή και Πεπρωμένο* του Βασίλι Γκρόσμαν να είναι ένα σπουδαίο μυθιστόρημα, όπως το *Πόλεμος και Ειρήνη* του Τολστόι. Μπορεί να ξεχωρίζει για το βάθος της ψυχολογικής ανάλυσης και τις συγκλονιστικές εικόνες. Αλλά αυτό που το κάνει ένα βαθιά ανθρώπινο έργο είναι το γεγονός πως γράφτηκε για να διαβαστεί από ανθρώπους όπως οι ήρωές του. Γιατί οι ήρωές του δεν είναι σύμβολα ούτε υποδείγματα ανθρώπων. Είναι απλώς άνθρωποι. Άνθρωποι που η εθνικότητα, το επάγγελμα, η ταξική θέση, η ιδεολογία τους δεν έχουν καμία σημασία μέσα στη φρίκη του πολέμου. Σε όποιο στρατόπεδο κι αν βρίσκονται, όσο διαφορετική κι αν είναι η στάση τους απέναντι στη ζωή, όσο διαφορετικό κι αν προμηνύεται το πεπρωμένο τους, όλοι έχουν τον ίδιο φόβο για τον αφανισμό τους, τις ίδιες αμφιβολίες για τις ιδέες τους, την ίδια ανησυχία για τους αγαπημένους τους, την ίδια πίστη στο μέλλον.

Ο δημοσιογράφος Βασίλι Γκρόσμαν: ένας από τους σημαντικότερους πολεμικούς ανταποκριτές του Β' Παγκοσμίου Πολέμου αλλά και ένας προικισμένος συγγραφέας, δείχνει να ξέρει τι ζητάει ο αναγνώστης από ένα μυθιστόρημα: ζητάει να μάθει τι πραγματικά γίνεται πίσω από τα γεγονότα, τι πραγματικά σκέφτονται οι ήρωες, χωρίς να χρειάζεται να «ξεκλειδώσει» τις λέξεις, συμμετέχοντας με όλες του τις αισθήσεις στην ιστορία. Και είναι πραγματικά αξιοθαύμαστο πώς καταφέρνει να συγκλονίζει τον αναγνώστη με τόσο απλό, τόσο άμεσο λόγο. Το μυστικό βρίσκεται στον βαθύ ανθρωπισμό του. Ο συγγραφέας, οι ήρωες και οι αναγνώστες είναι απλοί άνθρωποι. Κανείς δεν βρίσκεται πιο ψηλά ή πιο χαμηλά Παλεύουν, καθένας με τον τρόπο του, να στα-

θούν μέσα στο καμίνι της ζωής. Αναγνωρίζουν ο ένας στον άλλον τον εαυτό του. Ο Γκρόσμαν κατανοεί τους πάντες. Δίνει σε όλους μian ευκαιρία να ανακαλύψουν την ανθρωπιά τους. Ακόμα και τους κομμουνιστές αξιωματούχους και τους άνδρες των Ες-Ες που συνηθίσαμε να τους αναγνωρίζουμε ως «ήρωες» και «κτήνη», τους παρουσιάζει στην πραγματική, ανθρώπινη διάστασή τους. Γράφει με το χέρι στην καρδιά – σαν απλός άνθρωπος, που αγάπησε βαθιά φίλους και εκδρούς, φτιάχνοντας ένα έργο που κόβει την ανάσα με την ειλικρίνειά του.

Από τα Γερμανικά Στρατόπεδα Εξόντωσης στα Σοβιετικά Στρατόπεδα Εργασίας και από τα φλεγόμενα ερείπια του Στάλινγκραντ στα ανακριτικά γραφεία της μεταπολεμικής Μόσχας, ανάμεσα σε συγκλονιστικές περιγραφές μαχών, τρυφερές ερωτικές σκηνές, απελπισμένες προσπάθειες επιβίωσης και μάταιες ελπίδες σωτηρίας, που καθλώνουν τον αναγνώστη, ο Βασίλι Γκρόσμαν προσπαθεί να βρει την απάντηση στο πιο απλό -και αιώνιο- ερώτημα: Γιατί οι άνθρωποι σκλαβώνουν, εξευτελίζουν, αφανίζουν τους ανθρώπους, αφού έχουν όλοι την ίδια δίψα για ελευθερία και ευτυχία;

Το *Στάλινγκραντ* ξεκινάει με την οικογένεια Σαπόσνικοβ και τους φίλους της σε ένα τραπέζι. Εκατοντάδες σελίδες μετά και ενώ η πολιορκία του Στάλινγκραντ έχει σπάσει, οι επιζήσαντες ήρωες αναπολούν τις στιγμές εκείνες της ξεγνοιασιάς. Το τεράστιο αφηγηματικό τόξο μιας διλογίας κλείνει κάπως έτσι, έχοντας χωρέσει μέσα του το πανόραμα της ρωσικής κοινωνίας – ένα οικογενειακό έπος, ένα πολιτικό έργο, ένα ερωτικό μυθιστόρημα, ένα αντιπολεμικό έργο! Στο διάστημα μεταξύ του *Στάλινγκραντ* και της *Ζωής και Πεπρωμένο*, οι ήρωες μιας μάχης, τα μπρούντζινα αγάλματα μιας σοβιετικής επιμνημόσυνης δέησης πεσόντων, έχουν μεταμορφωθεί σε πραγματικούς ανθρώπους.

Η ΓΕΡΜΑΝΙΑ ΕΨΑΧΝΕ ΤΟΝ ΧΙΤΛΕΡ ΚΑΙ ΤΟΝ ΒΡΗΚΕ... (Κεφάλαιο 30)

[...] ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ κατέφυγαν πολλές φορές στην ψυχολογική ανάλυση, για να εξηγήσουν τον ρόλο του Χίτλερ στην ιστορία. Σήμερα γνωρίζουμε πολλά γι' αυτό. Κι όμως, ούτε η εκδικητική οργή, ούτε η αγάπη για τα κεία με σαντιγί, ούτε η καταχθόνια ικανότητα να εκμεταλλεύεται τα πιο ποταπά ένστικτα του πλήθους, ούτε η αγάπη για τα σκυλιά, ούτε ο συνδυασμός παράνοιας και έντονης ενεργητικότητας, ούτε η τάση προς τον μυστικισμό, ούτε η ευφυΐα συνδυασμένη με την έπαρση, ούτε οι ιδιοτροπίες του στην επιλογή ευνοούμενων, ούτε η βάνουση προδοσίας και η επιβαλλόμενη αισθηματολογία που την συνόδευαν, ούτε κανένα άλλο χαρακτηριστικό –μερικά συννηθισμένα, άλλα υπέρμετρα αποκρουστικά– δεν θα είναι ποτέ αρκετά για να εξηγήσουν αυτό που κατόρθωσε.

Ο Χίτλερ ήρθε στην εξουσία επειδή, μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, καθώς η χώρα έγερνε προς τον φασισμό, η Γερμανία χρειαζόταν έναν τέτοιο άνδρωπο.

Μετά την ήττα της, το 1918, η Γερμανία έψαχνε τον Χίτλερ και τον βρήκε.

Παρ' όλα αυτά, η γνώση του χαρακτήρα του θα μας βοηθήσει να κατανοήσουμε τη διαδικασία με την οποία έγινε επικεφαλής του ναζιστικού καθεστώτος.

Στην ζωή του, στον χαρακτήρα του και σ' όλα όσα έκανε, υπήρχε μια σημαντική σταθερά: η αποτυχία. Παραδόξως, ήταν οι επανειλημμένες αποτυχίες του που αποτέλεσαν τα θεμέλια για τις επιτυχίες του. Μέτριος μαθητής, που απέτυχε δύο φορές στις εισαγωγικές εξετάσεις για την Ακαδημία Καλών Τεχνών της Βιέννης· αποτυχημένος στις σχέσεις του με τις γυναίκες· αποτυχημένος πολιτικός, που άρχισε την καριέρα του σαν πράκτορας των μυστικών υπηρεσιών του γερμανικού Στρατού, δίνοντας πληροφορίες για τις δραστηριότητες του κόμματος, του οποίου αργότερα έγινε αρχηγός.

Βαδιά στην καρδιά του, ένιωθε πάντα την αβεβαιότητα του νεαρού που τα πήγαινε άσχημα στο σχολείο και που, σ' έναν κόσμο ελεύθερου ανταγωνισμού, του αρνούσαν την είσοδο ακόμα και στους πιο μικρούς επαρχιακούς καλλιτεχνικούς κύκλους.

Η αποτυχία σπρώχνει τους ανθρώπους σε πολλά διαφορετικά μονοπάτια. Οδηγεί μερικούς στην κατάσταση σκυθρωπής παραίτησης και άλλους στον θρησκευτικό μυστικισμό. Μερικοί πέφτουν σε απελπισία· άλλοι γίνονται πικρόχολοι και ζηλόφθονοι· άλλοι γίνονται υποκριτές, υιοθετώντας έναν ψεύτικο αέρα ταπεινοφροσύνης· κι ακόμα, άλλοι γίνονται καχύποπτοι και άτολμοι. Κάποιοι αρχίζουν να επινοούν μανιωδώς τα πιο ανόητα σχέδια. Κάποιοι βρίσκουν ασφάλεια στην στείρα περιφρόνηση, κάποιοι στην άγρια φιλοδοξία· άλλοι στρέφονται στη ληστεία και στο έγκλημα.

Τόσο πριν όσο και αφού ήρθε στην εξουσία, ο Χίτλερ ήταν ουσιαστικά το ίδιο πρόσωπο: μικροαστός, ακαλλιέργητος και αποτυχημένος· η τεράστια εξουσία που πήρε στα χέρια του, του επέτρεψε να δείξει σε πανευρωπαϊκό επίπεδο όλες τις τάσεις μιας χολωμένης, καχύποπτης, εκδικητικής και προδοτικής ψυχής. Οι ιδιαιτερότητες του χαρακτήρα του προκάλεσαν τον θάνατο εκατομμυρίων.

Η άνοδος του Χίτλερ στην εξουσία δεν μείωσε με κανέναν τρόπο την αίσθηση κατωτερότητάς του, που ήταν πολύ βαθιά ριζωμένη. Η φαινομενική του έπαρση δεν ήταν τίποτα περισσότερο από μια μάσκα.

Η Χίτλερ ενσάρκωσε και εξέφρασε τις ιδιομορφίες ενός γερμανικού κράτους τσακισμένου από τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο.

Επί πέντε ή έξι δεκαετίες, το γερμανικό κράτος δεν γνώριζε παρά αποτυχίες. Η προσπάθειά του για παγκόσμια κυριαρχία δεν είχε οδηγήσει πουθενά. Ο γερμανικός ιμπεριαλισμός είχε αποτύχει να κερδίσει τις αγορές με ειρηνικά μέσα.

Το 1914, επιχειρώντας να κερδίσει τις αγορές με άλλα μέσα, η Γερμανία άρχισε έναν πόλεμο – αλλά κι αυτός αποδείχτηκε αποτυχία. Η γερμανική στρατηγική των γρήγορων κτυπημάτων και των κινήσεων δαγκάνας αποδείχτηκε άστοχη και ο γερμανικός Στρατός ηττήθηκε.

Στο μεταξύ, ο Άντολφ Σικελγκρούμπερ απαρατήρητος ακόμα απ' οποιονδήποτε, ξεκινούσε τον δικό του δρόμο αποτυχίας, παράλληλο με της Γερμανίας. Το μίσος για την ελευθερία, την κοινωνική και φυλετική ισότητα, γίνονταν όλο και πιο σημαντικό γι' αυτόν.

Η επίκληση της ιδέας του *Übermensch* [Υπερανθρώπου] και της κυρίαρχης φυλής του Νίτσε συνέπεσε με τη στροφή της Γερμανίας –μετά τις επανειλημμένες αποτυχίες της– στην ιδέα κάποιας ανεξέλεγκτης και εγκληματικής υπερκυριαρχίας. Οι ιδέες που υιοθέτησε ο Χίτλερ, καθώς βάδιζε στο στενό μονοπάτι του, ήταν ακριβώς αυτό που χρειαζόταν η ηττημένη χώρα. Μπορούμε πια να δούμε πιο καθαρά από ποτέ ότι ο υπεράνθρωπος γεννιέται από την απελπισία του αδύναμου, όχι από τον θρίαμβο του ισχυρού. Οι ιδέες της ατομικής ελευθερίας, του διεθνισμού, της κοινωνικής ισότητας όλων των εργαζομένων είναι οι ιδέες ανθρώπων που πιστεύουν στη δύναμη του μυαλού τους και στη δημιουργική δύναμη της δουλειάς τους. Η μόνη μορφή βίας που επιτρέπεται από αυτές τις ιδέες είναι η βία που άσκησε ο Προμηθέας στις αλυσίδες του.

Στο *Mein Kampf* [Ο Αγών μου], ο Χίτλερ διακήρυξε πως η ισότητα ωφελεί μόνο

τον αδύναμο, πως η πρόοδος στον κόσμο της φύσης επιτυγχάνεται αποκλειστικά μέσω της καταστροφικής δύναμης της φυσικής επιλογής και πως η μόνη δυνατή βάση για την ανθρώπινη πρόοδο είναι η φυλετική επιλογή, η δικτατορία της φυλής. Μπέρδεψε τις ιδέες της βίας και της δύναμης. Είδε τη μοχθηρή απελπισία της ανικανότητας σαν δύναμη και απέτυχε να αναγνωρίσει τη δύναμη του ελεύθερου ανθρώπινου μόχθου. Θέωρησε τον άνθρωπο, που σπέρνει ένα απέραντο σταροχώραφο, κατώτερο από τον νταή που τον χτυπάει πισώπλατα μ' έναν λοστό.

Αυτή είναι η φιλοσοφία του αποτυχημένου, που έχει βυθιστεί σε απόγνωση, που είναι ανίκανος να πετύχει οτιδήποτε με τη δουλειά, αλλά είναι προικισμένος με πείσμα, άγρια ενεργητικότητα και φλογερή φιλοδοξία.

Αυτή η φιλοσοφία της εσωτερικής αδυναμίας, στην οποία ενέδωσαν τόσα πολλά αντιδραστικά γερμανικά μυαλά, ήταν σε συμφωνία με τη φιλοσοφία της βιομηχανικής και εθνικής αδυναμίας, που είχε κυριεύσει την χώρα σαν σύνολο. Αυτή η φιλοσοφία αποδείχτηκε εξίσου ελκυστική σε κατακάδια και αποτυχημένους, ανίκανους να κατορθώσουν οτιδήποτε με τον προσωπικό τους μόχθο και σ' ένα κράτος που είχε ξεκινήσει έναν πόλεμο με στόχο την κυριαρχία του κόσμου και τον είχε τελειώσει με τη Συνθήκη των Βερσαλλιών.

Έτσι, από τις αποτυχίες του Σικλγκρούμπερ γεννήθηκαν οι επιτυχίες του Χίτλερ· η εσωτερική ανικανότητα του Χίτλερ οδήγησε κατευθείαν στα χρόνια της σύντομης, τρομερής, παράλογης εξουσίας του επί των εθνών της Ευρώπης. Η ιδέα του για τη μεταπολεμική Γερμανία ήταν απλοϊκή και παρ' όλα αυτά διεισδυτική· διψασμένος για εξουσία, ήταν ικανός ν' αντλήσει παράτολμη ενεργητικότητα και άγριο δημαγωγικό μένος. Κατάφερε να ενώσει τον ατομικό αμοραλισμό των πολλών χαμένων της μεταπολεμικής Γερμανίας –καταστηματαρχών, αξιωματικών, σερβιτόρων, ακόμα και μερικών απελπισμένων βιομηχανικών εργατών– με τον κρατικό αμοραλισμό μιας ηττημένης ιμπεριαλιστικής δύναμης, έτοιμης να πάρει έναν δρόμο αποκάλυπτης εγκληματικότητας. Με περισσότερη συνέπεια από κάθε ηγέτη στην ιστορία, απευδύνθηκε στα πιο ποταπά ανθρώπινα ένστικτα, στα οποία ήταν υπόδουλος ο ίδιος· ήταν γεννημένος από αυτά τα ένστικτα και μέρα τη μέρα βοηδούσε να κυριεύσουν και άλλους. Αλλά γνώριζε επίσης τη δύναμη της αρετής και της ηθικής – και την έβλεπε ακόμα πιο καθαρά, επειδή ήταν ξένος προς αυτήν. Γνώριζε πώς να απευθυνθεί στις μητέρες και στους πατέρες, στα αισθήματα των αγροτών και των εργατών. Κατέστειλε την αντίσταση των επαναστατικών δυνάμεων της γερμανικής εργατικής τάξης και εξουδετέρωσε γρήγορα τη γερμανική διανόηση. Φίμωσε κάθε εναντίωση, μεταμορφώνοντας την Γερμανία σε πνευματικό έρημο.

Εξαπάτησε πολλούς, που θα μπορούσαν να σταθούν απέναντί του· παρερμήνευσαν τα ψέματά του, τα θεώρησαν αλήθειες. Παρερμήνευσαν την υστερία του, την θεώρησαν ειλικρίνεια. Είδαν τη θρησκεία του μίσους που κήρυττε σαν αγάπη για τη Γερμανία, την ισχυρή ζωώδη λογική του σαν δείγμα ευφυΐας και την εγκληματική δικτατορία του σαν υπόσχεση ελευθερίας.

Ακόμα και αφού απέκτησε απεριόριστη εξουσία, ο Χίτλερ διαισθανόταν ότι παρέμενε ακόμα πιο αδύναμος απ' αυτούς που μισούσε. Ήξερε πως, όσους ανθρώπους κι αν είχε καταφέρει να εξαπατήσει, οι εποικοδομητικές, δημιουργικές δυνάμεις του γερμανικού μόχθου και ο γερμανικός λαός δεν στέκονταν πίσω του. Έβλεπε πως ούτε η πείνα, ούτε η σκλαβιά, ούτε τα στρατόπεδα, ούτε οποιαδήποτε άλλη κατάχρηση εξουσίας δεν μπορούσε να του χαρίσει μια αίσθηση υπεροχής απέναντι σ' αυτούς που είχε νικήσει με τη βία. Τότε, κυριευμένος από το δυνατότερο μίσος στη γη –το μίσος που νιώθει ο κατακτητής απέναντι στην ακατάλυτη δύναμη αυτών που έχει κατακτήσει– άρχισε να δολοφονεί εκατομμύρια ανθρώπους.

Η αδυναμία του εκδηλωνόταν με πολλούς τρόπους. Έλεγε ψέματα στον γερμανικό λαό, ισχυριζόμενος ότι σκοπός του ήταν να πολεμήσει τις άδικες διατάξεις της Συνθήκης των Βερσαλλιών, ενώ στην πραγματικότητα ετοίμαζε έναν άδικο πόλεμο. Εξαπάτησε 2.000.000 ανέργους, δίνοντάς τους δουλειά στην κατασκευή δρόμων στρατιωτικής σημασίας, πείθοντάς τους παράλληλα ότι αυτό σηματοδοτούσε την έναρξη μιας περιόδου ειρηνικής ευημερίας. Η μεταπολεμική Γερμανία ήταν σαν τον τρελαμένο μηχανισμό ενός μεγάλου ρολογιού, με εκατοντάδες γρανάζια και μοχλούς να γυρίζουν, βουίζοντας και χτυπώντας στην τύχη και χωρίς σκοπό. Ο ρόλος του Χίτλερ ήταν να γίνει το μοχθηρό γρανάζι που ένωσε όλα τα ετερόκλητα μέρη αυτού του μηχανισμού: την απελπισία των πεινασμένων, την κακία του όχλου, τη δίψα για στρατιωτική εκδίκηση, μια ματωμένη, φουντωμένη αίσθηση Γερμανικής ανεξαρτησίας και την γενική οργή για την αδικία της Συνθήκης των Βερσαλλιών.

Κατ' αρχάς, ο Χίτλερ δεν ήταν τίποτα περισσότερο από μια σκλήθρα ξύλου, που έπλεε με το ρεύμα και μετά αρπάχτηκε, λες από ένα κύμα, από το μεταπολεμικό όνειρο της στρατιωτικής εκδίκησης. Τότε, το 1923, στάθηκε τυχερός· ο Εμίλ Κιρντόρφ, ο δαιμόνιος γέρος βασιλιάς του κάρβουνου της Ρουρ, έγινε οικονομικός υποστηρικτής του, σε μια εποχή που ο Χίτλερ και ολόκληρο το Εθνικοσοσιαλιστικό Κόμμα του μπορούσαν να χωρέσουν στην αίθουσα μιας μπιραρίας ή στα κελιά μιας φυλακής του Μονάχου.

Δυστυχώς, πολλοί άνθρωποι πίστεψαν ότι δουλεύοντας για τον Χίτλερ, δούλευαν για τη Γερμανία, με τραγικές συνέπειες. Μέσω της βίας, της προδοσίας και της εξαπάτησης, μπόρεσε να εκμεταλλευτεί τη γερμανική επιστήμη, τη γερμανική τεχνολογία και τον ενθουσιασμό της γερμανικής νεολαίας. Έθεσε σε λειτουργία τον τεράστιο εθνικό μηχανισμό – διακηρύσσοντας ότι οι Γερμανοί καπιταλιστές χωρίς αγορές και οι Γερμανοί εργάτες χωρίς δουλειά ήταν, στην πραγματικότητα, μια ανώτερη φυλή, προορισμένη για δύναμη και δόξα. Κατάφερε να δώσει απόλυτη έκφραση στο παράδειγμα ενός φασιστικού κράτους.

Κι έτσι, οι αποτυχίες του Χίτλερ έγιναν προϋπόθεση της επιτυχίας του. Σαν επικεφαλής του φασιστικού κράτους, βρέθηκε ξαφνικά στην παγκόσμια σκηνή. Αρχικά, ήταν το όργανο ατόμων, έπειτα ασήμαντων και απομονωμένων ομάδων και στη συνέχεια βαρόνων της βιομηχανίας και του Γερμανικού Γενικού Επιτελείου. Τέλος, έγινε το όργανο των κύριων αντιδραστικών δυνάμεων της παγκόσμιας πολιτικής.

Ωστόσο, τις μέρες του καλοκαιριού του 1942, θεωρούσε τον εαυτό του –με κρυφή, ελαφρά κλεφτή χαρά– ως ενσάρκωση της ελεύθερης, πανίσχυρης βούλησης. Μερικές φορές φανταζόταν πως είναι αθάνατος. Δεν υπήρχε τίποτα που να μην μπορεί να κάνει. Απέρριπτε την ιδέα οποιουδήποτε είδους αμοιβαιότητας ανάμεσα στον εαυτό του και τον κόσμο. Ήταν τυφλός στις τεράστιες δυνάμεις που καθορίζουν τον ρου των γεγονότων. Δεν έβλεπε ότι την ώρα της μεγαλύτερης επιτυχίας και φαινομενικά απόλυτης ελευθερίας δράσης, όταν η βούλησή του και μόνο φαινόταν ν' αποφασίζει αν ο πολιορκητικός κριός του θα χτυπούσε τη Δύση ή την Ανατολή – δεν έβλεπε ότι, εκείνη την ώρα, είχε γίνει σκλάβος. Τον Αύγουστο του 1942, φαινόταν ότι η δέλψη του πραγματοποιούνταν, ότι κατάφερε πραγματικά στη σοβιετική Ρωσία το θανάσιμο χτύπημα, για το οποίο είχε μιλήσει στον Μουσολίνι στην συνάντησή τους, στις 29 Απριλίου, στο Σάλτσμπουργκ. Δεν καταλάβαινε –ούτε και κατάλαβε ποτέ– ότι η βούλησή του δεν ήταν πια ελεύθερη· ήταν η απόλυτη απουσία ελεύθερης βούλησης που τον είχε οδηγήσει σε μια εκστρατεία, όπου κάθε επιπλέον χιλιόμετρο κατακτημένης επικράτειας έφερε τη φασιστική αυτοκρατορία πιο κοντά στο τέλος της.

Οι φυσικοί συνήθως αισθάνονται ελεύθεροι να αγνοήσουν την απειροελάχιστη μικρή βαρυτική έλξη που ασκεί μια πέτρα στη γη. Δεν αρνούνται τη θεωρητική πραγματικότητα αυτής της έλξης, αλλά αυτό που χρειάζεται να λάβουν πρακτικά υπόψη είναι η βαρυτική έλξη που ασκεί η γη σε μια πέτρα. Ο Χίτλερ, στο αποκορύφωμα της επιτυχίας του, θέλησε να κάνει το αντίθετο· θέλησε να αγνοήσει την βαρυτική έλξη που ασκεί η γη σε μια πέτρα ή σ' έναν κόκκο άμμου. Ένας απλός κόκκος άμμου –αυτό ήταν– ήθελε να αναδιαρθρώσει τον κόσμο σύμφωνα με τους νόμους της δικής του θέλησης και του δικού του ενστίκτου.

Το μόνο μέσο που είχε στη διάθεσή του ήταν η βία. Βία πάνω στα κράτη και τα έθνη· στην εκπαίδευση, στην σκέψη και στη δουλειά, στην τέχνη, στην επιστήμη και σε κάθε συναίσθημα. Η βία –βία ενός ανθρώπου πάνω στον άλλο, ενός έθνους πάνω στο άλλο, μιας φυλής πάνω στην άλλη– ανακηρύχθηκε σε θεότητα.

Σ' αυτήν τη θεοποίηση της βίας ο Χίτλερ αναζητούσε την υπέρτατη εξουσία· αντί γι' αυτό, έριξε την Γερμανία σε μια άβυσσο αδυναμίας.

Ποτέ δεν είχε δει ο κόσμος τέτοια αποθέωση της φυλετικής καθαρότητας. Η υπεράσπιση της καθαρότητας του γερμανικού αίματος ανακηρύχθηκε ιερή αποστολή. Παρ' όλα αυτά, ποτέ στη γερμανική ιστορία δεν υπήρξε περισσότερη ανάμειξη αίματος απ' όση στα χρόνια του Τρίτου Ράιχ, με τους τεράστιους αριθμούς των ξένων σκλάβων που κατέκλυσαν τα γερμανικά εργοστάσια και χωριά.

Ο Χίτλερ πίστευε πως το κράτος, που είχε δημιουργήσει με πρωτοφανή βία, θα διαρκούσε χίλια χρόνια.

Ωστόσο οι μυλόπετρες της ιστορίας δούλευαν ήδη. Όλη η «περιουσία» του Χίτλερ θα γινόταν σκόνη: οι ιδέες του, οι Στρατιές του, το Ράιχ του, το κόμμα του, η επιστήμη του και οι αξιοδρήνητες τέχνες του, οι Στρατάρχες και οι Γκαουλάιτερ του – και στο τέλος κι αυτός ο ίδιος και το μέλλον της Γερμανίας. Καμιά από τις αποτυχίες του Χίτ-

λερ δεν αποδείχτηκε πιο καταστροφική από την επιτυχία του. Καμιά δεν προκάλεσε περισσότερο πόνο στην ανθρωπότητα.

Όλα όσα διακήρυξε ανατράπηκαν από τον ρου της ιστορίας. Καμιά από τις υποσχέσεις του δεν πραγματοποιήθηκε. Όλα όσα πολέμησε έγιναν δυνατότερα και ρίζωσαν πιο βαθιά.

ΣΩ

Υπάρχουν πολλοί δρόμοι από τους οποίους μπορεί ένα άτομο να πάρει τη θέση του στη σκηνή της ιστορίας και να παραμείνει στην μνήμη της ανθρωπότητας. Δεν μπαίνουν όλοι από την κεντρική είσοδο, ακολουθώντας τον δρόμο της διάνοιας, της δουλειάς και της λογικής. Μερικοί γλιστρούν αθόρυβα από μια μισάνοιχτη πλαϊνή είσοδο· άλλοι μπουκάρουν νύχτα· άλλοι ρίχνονται απλά στην παγκόσμια σκηνή από ένα κύμα γεγονότων.

Το μέτρο του αληθινού μεγαλείου μιας ιστορικής προσωπικότητας είναι η ικανότητά της να μαντεύει και να δίνει έκφραση σε κάποια κεντρική –αν και ακόμα μόλις ορατή– πορεία ανθρωπίνης ανάπτυξης, μια πορεία που θα καθορίσει την εξέλιξη της ανθρωπίνης κοινωνίας για τις επερχόμενες γενιές. Αυτός που διαθέτει τη συγκεκριμένη ικανότητα είναι σαν τον έμπειρο κολυμβητή· στην αρχή, φαίνεται να κολυμπάει αντίθετα στο ρεύμα, αλλά καθώς συνεχίζει, γίνεται φανερό πως οι αντίθετες δυνάμεις ήταν απλά επιφανειακά κύματα. Με επιμονή, τα κατανικά και τότε η δική του δύναμη και το βαθύτερο, πιο ισχυρό, ρεύμα ενώνονται και μπορεί να κινηθεί ελεύθερα και δυνατά.

Πολλά χρόνια –και πολλά μίλια– αργότερα, αυτό το ρεύμα, με τη σειρά του, φαίνεται ξαφνικά δευτερεύον. Ένας άλλος κολυμβητής, μια άλλη σπουδαία προσωπικότητα εμφανίζεται, ικανή να διαισθανθεί στα κρυμμένα βάθη τις πρώτες αναδεύσεις κάποιας ισχυρής νέας κίνησης. Ένας κολυμβητής τέτοιου είδους, ικανός να διακρίνει ανάμεσα στο ψεύτικο και το αληθινό, ανάμεσα στα επιφανειακά κύματα και το κυρίαρχο ρεύμα της ιστορίας, δεν είναι μια σκλήθρα ξύλου όλο κι όλο. Ασφαλώς κινείται από τα ρεύματα, αλλά αποφασίζει μόνος του ποια θα πολεμήσει και ποια θ' ακολουθήσει. Και με την πάροδο του χρόνου, γίνεται φανερό σχεδόν σε όλους πως ακολούθησε το πιο αυθεντικό και πιο σημαντικό ρεύμα. Ο δρόμος που ακολουθούν οι τυφλοί τρελοί της ιστορίας είναι πολύ διαφορετικός.

Μπορούμε να χαρακτηρίσουμε κάποιον μεγάλο άνδρα, αν δεν έφερε στις ζωές των ανθρώπων ούτε ένα ψήγμα καλού, ούτε ένα ψήγμα ελευθερίας και νοημοσύνης;

Μπορούμε να χαρακτηρίσουμε κάποιον μεγάλο άνδρα, αν άφησε πίσω του μόνο στάχτες, ερείπια και ξεραμένο αίμα, μόνο φτώχεια και την μπόχα του ρατσισμού, μόνο τους τάφους αμέτρητων παιδιών και γέρων που σκότωσε;

Μπορούμε να χαρακτηρίσουμε κάποιον μεγάλο άνδρα επειδή η ασυνήθιστη ευφυΐα του, ικανή να εντοπίσει και να υιοθετήσει κάθε σκοτεινή και αντιδραστική δύναμη, αποδείχτηκε το ίδιο μολυσματική και καταστροφική με τα βακτήρια της βουβωνικής πανώλης;

Ο εικοστός αιώνας είναι κρίσιμη και επικίνδυνη περίοδος για την ανθρωπότητα. Είναι καιρός οι έξυπνοι άνθρωποι ν' αποκρύξουν, μια για πάντα, την απερίσκεπτη και συναισθηματική συνήθεια να θαυμάζουν έναν εγκληματία, επειδή το εύρος των εγκλημάτων του είναι τεράστιο· να θαυμάζουν έναν εμπρηστή επειδή βάζει φωτιά όχι σε μια χωριάτικη καλύβα, αλλά σε πρωτεύουσες· να ανέχονται έναν δημαγωγό επειδή εξαπατά όχι μόνο ένα αμόρφωτο χωριατόπουλο, αλλά ολόκληρα έθνη· να συγχωρούν έναν δολοφόνο επειδή σκότωσε όχι έναν άνθρωπο, αλλά εκατομμύρια.

Τέτοιοι εγκληματίες πρέπει να εξοντώνονται σαν λυσσασμένοι λύκοι. Πρέπει να τους θυμόμαστε μόνο με απδία και φλογερό μίσος. Πρέπει να εκθέτουμε το σκότος τους στο φως της μέρας.

Και αν οι δυνάμεις του σκότους γεννήσουν νέους Χίτλερ, που εκμεταλλεύονται τα πιο ποταπά και πιο οπισθοδρομικά ένστικτα των ανθρώπων, προκειμένου να προωθήσουν νέα εγκληματικά σχέδια κατά της ανθρωπότητας, ας μην δει κανείς σ' αυτούς κανένα χαρακτηριστικό μεγαλείου ή ηρωισμού.

Το έγκλημα είναι έγκλημα και οι εγκληματίες δεν παύουν να είναι εγκληματίες επειδή τα εγκλήματά τους καταγράφονται στην ιστορία και τα ονόματά τους παραμένουν στην μνήμη. Ο εγκληματίας παραμένει εγκληματίας· ο δολοφόνος παραμένει δολοφόνος.

Οι μόνοι οι αληθινοί ήρωες της ιστορίας, οι μόνοι αληθινοί ηγέτες της ανθρωπότητας είναι αυτοί που βοηθούν να εδραιωθεί η ελευθερία, που βλέπουν την ελευθερία σαν τη μεγαλύτερη δύναμη του ατόμου, του έθνους ή του κράτους, που παλεύουν για την ισότητα, από όλες τις απόψεις, του κάθε ατόμου, του κάθε λαού, του κάθε έθνους. [...]

**ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΓΚΟΒΟΣΤΗ**